

Aszklépiosz származása és családja

Asclepius' ancestry and family

Gradvohl Edina, PhD. főiskolai docens

Semmelweis Egyetem, Egészségtudományi Kar Társadalomtudományi Tanszék
nemethne.gradvohl.edina@semmelweis.hu

Initially submitted October 15, 2023; accepted for publication Oct,30,2023

Abstract

This study deals with living traditions about the origins of Asclepius, whether he was considered a mortal or a divine physician. It also concerns his family, his wife, and the number of children he had who were also dedicated to medicine.

Kulcsszavak: orvoslás, Asclepius, család, származás

Keywords: medicine, Asclepius, family, ancestry

A leghíresebb ókori gyógyító Aszklépiosz volt, akinek származásáról megoszlanak a vélemények, valamint arról is, hogy isten volt-e, vagy ember. Kultusza a Kr. e. 6. században alakult ki és terjedt el több területen és egészen az antikvitás végéig virágzott. Elsőként a Kr. e. 8. században Homérosz Iliászában (II, 731-32; IV, 193-194, XI, 517-518) olvashatunk róla, mint halandó hősről, aki Makháon és Podaleiriosz apja. (Edelstein – Edelstein, 1945: I,1-2.) A homéroszi Aszklépiosz himnuszából megtudhatjuk, hogy Triikka (ókori Thesszália) szülötte volt. A thesszáliaiak legalábbis így gondolták, a messzéniaiak szerint azonban inkább a messzéniai Trikkában, míg az arkádiaiak szerint Thelpuszában született. (Graves, 1970: I. 276.)

*„S kik Trikkét lakták meg Ithómé sziklavidékét,
s Oikhaliét, várát a nagy Eurütosz Oikhalieusznak,
Aszklepiosz két gyermeke volt vezetőjük, a két jó
orvosoló, Podaleiriosz és testvére Makháon:
harminc görbe hajó haladott hadirendben utánuk.”*

Devecseri Gábor fordítása (Iliász, II. 731-32)

A Kr. e. 7. században Hésziodosz két Éhoiéban beszél el Aszklépiosz genealógiáját, ugyanis neki tulajdonítják az *Asszonykatalógus* c. 5 könyvből álló költeményt, amely töredékesen maradt fenn. Az *Éhoié* (magyarul "vagy mint ő") fordulattal vezeti be a költő egy-egy újabb asszony bemutatását, innen származik az *Asszonykatalógus* másik neve, ami mindkét történetben megegyezik, az az apa személye, az anya kiléte viszont ellentmondásos. Az egyik változatban Korónisz, Phlegüász lánya, már a szíve alatt hordta az isteni gyermeket, amikor apja hozzáadta egy halandóhoz. Apollón erre úgy megharagudott, hogy megölette Koróniszt ikertestvéreivel, Artemisszel, de Aszklépioszt kimentette a haldokló anya méhéből. Apollón Thesszáliába küldte a gyermeket a bölcs Kheirónhoz, a kentaurhoz, aki megtanította az orvoslás, a gyógyítás és a gyógyfűvek mesterségére.

„A történet szerint egy holló árulta el neki (ti. Apollónnak) Iszkhüsz és Korónisz szerelmi viszonyát, aki a hírre megharagudott és fehérből feketét csinált belőle [...] Azt mondja (ti. a pergamoni Artemón), hogy Hésziodosz is megemlékezik erről a történetről, és ezeket mondja. Akkoriban egy hírnök érkezett, egy holló, a szent ünnepről a megszentelt Püthóba, és eddig nem ismert tettekről számolt be az ifjú Phoibosznak, hogy Iszkhüsz együtt hált Korónisszal Elatosz fiával, aki a Zeusz szülötte, Phlegüasz lánya volt.”
Gradvohl Edina fordítása. (Hes. fr. 60)

A másik változatban Aszklépiosz édesanyja Arsziñoé, Leukipposz lánya, emellett Perierésznek, Messzéné ősi királyának az unokája. (Edelstein – Edelstein, 1945: I, 24–34.) Ennek alapján Messzéné más származást sugallva igyekezett igényt tartani az isten eredetére. Erről Pauszanasz, Kr. e. II. században élt görög utazó és író *Görögország leírása* című könyvében is beszámol.

„A történet harmadik változata szerint Aszklépiosz Arsziñoénak, Leukipposz lányának lenne a fia.”

Muraközy Gyula fordítása (Paus. 2,26,7 = Hes. fr. 50)

Hasonló állításokat fogalmaztak meg az árkádiaiak is, akik egy azonos nevet (Arsziñoé) viselő árkádiai nőt tartottak az isten anyjának

„...A hagyomány szerint Trügón nevelte fel Aszklépioszt. Azt mondják ugyanis, hogy a Thelpusza vidéken kitett Aszklépioszt Autolaosz, Arkasz törvénytelen fia találta meg, magához vette a gyermeket, és ezért (nevezik itt) Aszklépioszt Paisznak. Én azonban valószínűbbnek tartom a történetnek azt a változatát, amelyet az Epidauroszi szülő fejezetben adtam elő.”
Muraközy Gyula fordítása (Paus. 2,25,11)

Az árkádiaiak változata megkérdőjelezte a messzéniaiak állítását, ezért a két régió közötti vitát végül a delphoi jósdá döntötte el, amikor Apollopánész elment a jósdába és megkérdezte az istent (Edelstein - Edelstein, 1945: II, 68-69).

„Véleményem szerint ez a legkevésbé hihető, mert amikor az arkádiai Apollopánész elment Delphoiba, és megkérdezte az istent, hogy vajon Aszklépiosz Arsziñoé fia-e, s eszerint messzénéinek számít-e, a Püthia így válaszolt:

*»Mind a világ, Aszklépioszom, születéseden örvend:
szült téged, szerelembe vegyülve velem, Phlegüasznek
lánya, Korónisz, a szép, sziklás epidauroszi tájon.«*

Ez a jóslat bizonyítja leginkább, hogy Aszklépiosz nem Arsziñoé fia volt. Ezt a változatot Hésziodosz találta ki, vagy később szűrte be valaki ezt a részletet Hésziodosz költeményébe, hogy a messzénéiek kedvébe járjon.”

Muraközy Gyula fordítása (Paus. 2,26,7=Hes. fr. 50)

Ez a három eltérő genealógia is mutatja, hogy többen is igényt tartottak az ember-isten eredetére, és szinte vetekedtek, hogy kinek a szülötte, állításukat pedig igyekeztek alá is támasztani.

A Kr. e. 4. század végén az epidauroszi Aszklépiosz-templom falára felírtak egy 84 soros *paian*t (vallási himnusz és politikai állásfoglalás keveréke), amit Iszüllosz, Szókratész fia írt Apollónnak és Aszklépiosznak szentelve. (IG,IV²1,128; Edelstein – Edelstein, 1945: II.69-70.) A felirat a három korábbi genealógia mellett egy újabbat ismertet. A szöveg hét szakaszból áll, a negyedik szakasz az, amely Aszklépiosz származásáról szól. A leírásban Zeusz hozzáadja egyik lányát, Eratót Maloszhoz (Malea királya). Hamarosan megérkezik Epidauroszból Phlegüasz (Árészfia), aki feleségül veszi Erató és Malosz lányát, Kleophémát. Leánygyermekük születik, Aigla, akit Korónisznak is neveznek, ráadásul Apollón megerőszkolta Malosz házában. Egyetlen gyermek születik ebből a „nászból”, Aszklépiosz.

*„...IV. Zengjétek istennek paiánt, epidauroszi népek!
Phoibosz Apollón, így jött hozzánk egykor a szózat:
Zeusz atya hitvesként Eratót Malosznak ígérte.”
„...Malosznak lányt szült Erató, szépet, Kleophémát,
S ő epidauroszi hős Phlegüásznak lett felesége,
gyermekük Aiglé volt, szépsége miatt neve lett még
zsenge Korónisz. Malosznál járt Phoibosz Apollón,
látta a lány szépségét, s vitte az ágyba szeretni
szőke Apollón, tisztelem érte. Szép lugasodban
szült Aiglé gyereket, fájdalmát Phoibosz Apollón
enyhítette, de ott volt Lakheszisz és maga Moirá.
Aszklepiosznak hívta Apollón ott a fiúcskát,
megtöri ő a betegséget s gyógyítja az embert.
Áldás ő, paián, csak szóljon ezerszer a paián!
Tedd Epidauroszt naggyá, Aiglénak születését,
s küldj szívünkre egészséget, s testiünkre is áldást!
Üdvöz légy, paián, csak szóljon ezerszer a paián!...”*

Németh György fordítása

Egyetlen egy másik forrásban sem szerepel Erató és Malosz házassága, Kleophéma alakja, és Aigla, mint Aszklépiosz anyja. A többi forrásban Phlegüasz nem Epidauroszból érkezik, hanem Thesszáliából, és Aszklépiosz anyja egyszerűen Korónisz. Fantuzzi véleménye szerint az egész történetet csupán Aszklépiosz epidauroszi istenként való kisajátítására találták ki. Ráadásul a történetet egy olyan paian igazolja, amit maga Apollón diktált le az epidaurosziaknak, hogy írják fel és őrizzék meg örök időkre. (Fantuzzi, 2010, 186)

Valószínűleg politikai, vallási érdekek és küzdelmek miatt hagyták el azt a hagyományt, hogy Aszklépiosz Thesszáliában született. Ezután fokozatosan terjedt el, hogy Epidauros az isten szülőhelye. (Panagiotidou, 2016) Az epidauroszi szentély emiatt hamarosan Aszklépiosz kultuszközpontjává vált, és a korábban az isten mitikus származásáért versengő Aszklépiosz templomok sorra lemondtak erről az igényről. A egyik legkorábbi epigráfiai bizonyíték az Epidaurosban lévő Aszklépiosz kultuszra a Kr. e. 6. századból származik (IG,IV²1,143), a másik, amely szintén 6. századi, az Apollón Püthiosznak szentelt felirat (IG,IV²1,142).

A mítoszok mindenesetre Aszklépioszt az istenek közösségéhez kapcsolták, elsősorban apja, Apollón miatt, aki Zeusz és Létó fia volt. Aszklépiosz teljesen soha nem tartozott az olümposzi istenekhez, mivel a mítoszok minden változata szerint halandó nőtől született.

Feleségének kérdése is ellentmondásos. Leggyakrabban Épionét említik a források, akinek a származása szintén vitatott. A neve jelentése, „enyhítő”. Nevezik Meropsz, a kósi hős lányának, a hippokratészi legendában az apja pedig egyenesen Héraklész. A feleségek között szerepel még, Lampetia, Héliosz és Neaira lánya, Hipponoé, a néreiszek egyike, aki Néreusz és Dórisz gyermeke, valamint Arisztodama, akitől közös fiuk, Aratosz született (Edelstein – Edelstein, 1945: II. 86-87.) Ez utóbbiról Pauszaniász is megemlékezik (Paus. 2.10.3.):

„A kígyón álló darabról azt állítják, hogy Arisztodamát, Aratosz anyját ábrázolja, mert szerintük Aratosz Aszklépiosz egyik fia”

Muraközy Gyula fordítása

A források abban is eltérnek, hogy Aszklépiosznak pontosan hány gyermeke született. A számok igen változatosak: egyesek szerint öt, mások szerint hat, sőt tíz gyermekről is írnak. Hol két fiút, hol hármat, hol három vagy négy, esetleg öt leányt is említene. A leggyakrabban előforduló szám a hatos. A források alapján Épionéval közös kapcsolatukból két halandó fiú, Makháon és Podaleiriosz és négy halhatatlan lány, Hügieia, Akeszó, Iaszó és Panakeia született. A Kr. e. 4. századból a pireuszi Aszklépiosz kultuszából fennmaradt egy felirat, amely a gyermekek közül hármat is megemlít (IG II2 4962):

„Istenek

Először ezek szerint áldozatok

Három kerek süteményt Maleatésznek.

Három kerek süteményt Apollónak.

Három kerek süteményt Hermésznek.

Három kerek süteményt Iaszónak.

Három kerek süteményt Akeszónak.

Három kerek süteményt Panakeiának.

Három kerek süteményt a kutyáknak...”

Gradvohl Edina fordítása

A fiairól már Homérosz is ír, mint kiváló orvos-héroszokról. Makháon, a legidősebb tizenegyszer szerepel az Iliászban, míg Podaleiriosz csupán kétszer. Makháon nevének jelentése „kés” vagy „orvosi szike”, és a gyógyításban a sebészethez sorolják, Podaleiriosz pedig az első belgyógyász volt. A négy lány neve mellett olykor megjelenik egy ötödik is, Aiglé, ki szintén halhatatlan. Hügieia neve „egészséget”, Panakeiaé „mindent gyógyítót”, Akeszóé és Iaszóé „gyógyítást”, Aiglée pedig „fényességet” jelent.

A családhoz sorolják, Aratoszt, aki gyógyító volt és Aszklépiosznak Arisztodamával folytatott szerelmi kapcsolatából született. A későbbiekben, a római korban kerül be az isten gyógyító családja közé Teleszphorosz, a „beteljesítő, befefejező”, aki a betegségből történő felgyógyulás jelképe. Az ikonográfiában csuklyás köpenybe öltözött, kis, gnómszerű alakként ábrázolták. A késő római korban jelenik meg egy újabb lánya, Meditrina istennő, aki a hosszú élet és az egészség perszifikációja. Az ő történeteiket egy következő írásban fogom elbeszélni.

Irodalom:

EDELSTEIN, E. J. – EDELSTEIN, L. (1945). *Asclepius: A Collection and Interpretation of the Testimonies*. The Johns Hopkins Press, Baltimore.

FANTUZZI, M. (2010). „Sung Poetry: The Case of Inscribed Paeans”, in Clauss, J. – Cuypers, M. (eds.), *A Companion to Hellenistic Literature*, Chichester, UK and Malden, 181-196. <https://doi.org/10.1002/9781118970577.ch13>

FILIPPOU, D., TSOUCALAS, G., PANAGOULI, E., THOMAIDIS, V., FISKA, A. (2020). „Machaon, Son of Asclepius, the Father of Surgery.” *Cureus*, 12(2):e7038. <https://doi.org/10.7759/cureus.7038>

FURLEY, W. D. – Bremer, J. M. (2001). *Greek Hymns: Selected Cult Songs from the Archaic to the Hellenistic Period. Volume I. The Texts in Translation*. Mohr Siebeck. Tübingen.

GRAVES, R. (1970). *A görög mítoszok*. Európa könyvkiadó, Budapest.

NUTTON, V. (2005). *Ancient Medicine*. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9780203490914>

PANAGIOTIDOU, O. (2016). “Asclepius’ Myths and Healing Narratives: Counter-Intuitive Concepts and Cultural Expectations”, *Open Library of Humanities* 2(1), e6. doi: <https://doi.org/10.16995/olh.34>

VON EHRENHEIM, H. (2023). „From Exclusive Dream Oracles to Ubiquitous Incubation Dreams: A Change in the Perception of a Divine Healer?” *Acta Archaeologica*, 93(1), 219–233. <https://doi.org/10.1163/16000390-20210026>